

(Az alábbi szöveg a szerzőnek a Szocialista Párt tulajdonreform-konferenciáján elhangzott előadásának írott változata.)

Wiener György:

Néhány gondolat a tulajdonreformról

Az elmúlt év hazai fejleményei egyértelműen igazolták, hogy a rendszerváltás tényleges tartalmát a tulajdonreform alkotja. A politikai pártok közötti küzdelmeket is elsődlegesen a privatizációról vallott eltérő felfogások határozzák meg, melyek egyben a pártok társadalmi bázisának érdekeit is kifejezik. Legszembetűnőbb ez a Kisgazdapárt esetében, mely a régi tulajdonviszonyok helyreállítására, általános körű reprivatizációra törekszik s így az egykori közép- és kisbirtokos parasztság (valamint a hagyományos városi kistőkés és kisárutermelő réteg) pártjaként kíván működni. Az is közismert, hogy az MDF elsődlegesen egy új nemzeti középosztály létrehozását tűzte ki célul, s ezért áramlatainak többsége, a reprivatizációt elvetve, a "kiszegzisztenciák" számára előnyös tulajdonreform megvalósítását támogatja. E politikai cél szorosan összefügg a vállalkozásbarát, kínálatélénkítő gazdaságpolitika követelésével, hiszen a monetáris restriktió akadályozza olyan hitelfeltételek kialakítását, melyek az állami vagyon hazai magánvásárlóinak kedveznek. Az SZDSZ liberális gazdaságfelfogása viszont egyértelműen a külföldi tőkét, a spontán privatizációt és a leggazdagabb hazai vállalkozókat, valamint a hozzájuk kötődő értelmiségi csoportokat preferálja; e párt nyíltan hirdeti, hogy a modern tőkés társadalom egy viszonylag csekély létszámú tulajdonosi osztályra és a társadalom túlnyomó többségét alkotó munkavállalókra oszlik. Az MDF "kiszegzisztencia" párti politikáját a liberálisok piacellenesnek tekintik, azzal vádolva legnagyobb vetélytársukat, hogy a külföldi tőke bizonyos fokú korlátozásával és az egykori pártállami vezetők tőkésé válásának bírálatával valójában konzervatív, antikapitalista gazdaságpolitikát, egyfajta "harmadik utas" törekvést követnek. A liberális kritika másik eleme az, hogy az MDF az új nemzeti középosztály létrehozásával tulajdonképpen egy államtól függő, "vazallus" tulajdonosi réteg kialakításáért harcol, mely a keresztény nemzeti erőket közvetlenül támogatja. Ilyen bírálatok esetenként szocialista részről is elhangzanak, s így paradox módon az MSZP támadja a magántulajdonosi társadalom talaján álló kormánykoalíciót a privatizáció lassúságáért.

Ez a sajátos helyzet is világosan jelzi, hogy a tulajdonreform keretében egyoldalúan az egykori és a leendő magántulajdonosok érdekei érvényesülnek, s a politikai harc annak eldöntését szolgálja, hogy melyik társadalmi csoport alkossa az új tőkésosztály gerincét. A munkavállalók érdekeire hivatkozó baloldali erők viszont, társadalmi bázisukhoz hasonlóan, alig vesznek részt e küzdelemben, illetőleg a polgári pártokhoz hasonló nézeteket vallanak. Az MSZDP egyértelműen úgy foglal állást, hogy a magántulajdon túlsúlyán nyugvó társadalom megteremtésére törekszik, fel sem vetve azt a lehetőséget, hogy az új berendezkedésben a közösségi tulajdon is szerepet játszhat. A Szocialista Párt mind múlt évi választási programjában, mind a novemberi kongresszuson elfogadott programnyilatkozatában a vegyestulajdonú gazdaság létrehozását tűzi ki célul, melyben a növekvő súlyú magántulajdon mellett a közösségi tulajdonlás különböző formái és a dolgozói tulajdon is jelentős szerephez jutnak. A különféle politikai megnyilatkozásokban azonban a szűken értelmezett privatizáció kerül előtérbe, s elhalványulva azok a vonások, melyek a szocialista vegyestulajdoni programot a polgári pártok magántulajdonosi koncepcióitól megkülönböztetik.

Az államszocialista berendezkedés összeomlásából és a jelenkori legfejlettebb tőkés államok gazdasági és politikai sikereiből, tehát a szocialista mozgalom számos híve is azt a következtetést vonja le, hogy hatékony gazdaság kizárólag magántulajdonosi alpra épülhet. Erősíti e felfogást az is, hogy a közösségi tulajdon új formáinak kialakítása s különösen a dolgozói tulajdon széleskörű bevezetése sokak számára felelőtlen kísérletezésnek tűnik, míg a magántulajdonosi társadalom helyreállítása a bevált nyugati megoldások átvételeként jelenik meg. E megközelítés azonban eltekint attól, hogy a hosszabb ideig fennálló államszocialista társadalmak kapitalistává alakítását is egyedülálló kísérletnek tekinthetjük, melyre a nyugati privatizációs technikák kevéssé alkalmazhatók. Az MDF programja, mely a korlátlan összegű privatizációs hitelen nyugszik, az állami vagyon belföldi értékesítését a belső államadósság csökkentésével köti össze; a bankok által nyújtott hitelek vételárként költségvetési bevétellé válnak, s visszaáramolva a banki szférába, nem növelik a hitelállományt. E tranzakciós műveletek azonban még kedvező törlesztési- és kamatfeltételek mellett is súlyos adóssággal terhelik az új tulajdonosokat, akik fizetési kötelezettségeiket csak akkor tudják tömegesen teljesíteni, ha egy gyorsütemű infláció a tartozásaikat folyamatosan elértékteleníti. Az

Állami vagyongyűjtés lassú, bürokratikus ügyintézése mellett e pénzügyi problémák is hozzájárulnak ahhoz, hogy az MDF privatizációs elképzelései csupán fokozatosan, több szakaszban érvényesülhetnek s az új tulajdonos osztály többségének súlyos eladósodása (mely tulajdonképpen a belső államadósság áthárítását jelenti) egyben a megoldás kísérleti jellegét is jelzi. Az SZDSZ által szorgalmazott szabad tőkebehozatal és spontán privatizáció sem teremti meg igazán gyorsan a magántulajdonosi viszonyok, túlsúlyát; e formákban általában vegyes vállalatok jönnek létre, melyekben az állami tulajdon külföldi tőkével, illetőleg a vállalati szervezetből kivált részvénytársaságokkal, Kft.-kel társul. A sokak által igényelt robbanásszerű, gyors privatizációt legkönnyebben a kisgazdák által követett reprivatizáció valósíthatja meg különösen akkor, ha az államosítások és a szövetkezetesítés után létrehozott új vállalatokat is – elmaradt haszon címén – az egykori tulajdonosoknak, illetőleg azok leszármazottainak juttatják. (A mezőgazdasági termelőszövetkezetek állóeszköz vagyona esetében Zsíros Géza már tett ilyen javaslatot.) Ez a megoldás ugyanakkor valóban "bevált" történelmi mintát követ, hiszen a rövid ideig fennállt szocialista kísérletek után az államosított vagyont a korábbi uralkodó osztály tagjai kapták vissza.

A "kísérletezés" vádja tehát nem megalapozott ellenérv a dolgozói tulajdon széleskörű elterjesztésére irányuló törekvésekkel szemben, s az a vélekedés sem állja meg helyét, hogy a hatékony gazdálkodás a magántulajdon túlsúlyát feltételezi. Az amerikai dolgozói részvénytársaságok sikeres működése mellett ezt bizonyítják a nyugat-európai szövetkezetek már jóval kevésbé ismert gazdasági eredményei is. A jugoszláv társadalom válságát is csak egyoldalúan magyarázhatjuk az öngazgatási rendszer kudarcával, hiszen az alapvető gazdasági döntések a bankok és a vállalati bürokrácia kezében koncentráálódtak, a pártállam keretei között a munkásöngazgatás lényegében névleges maradt. Az empirikus kutatások azt bizonyítják, hogy a piaci viszonyok között működő öngazgató vállalatok sem a munka termelékenységét, sem a tőkére vetített hatékonyságot illetően nem maradnak el a kapitalista tulajdonban levő cégektől, növekedésük pedig még dinamikusabb is lehet, mint a magánvállalatoké. Ezért a tőkés berendezkedés pártján álló kutatók egy része is azt tanácsolja a közép-kelet-európai országoknak, hogy ne zárkózzanak el a reform öngazgatásos útjától, mely a munkavállalókat feltehetően pozitívabban motiválja, mint a korábbi magántulajdonosi rendszer egyszerű visszaállítása és hosszabb távon a

társadalmi csoportok közötti konszenzus megteremtéséhez is kedvezőbb feltételeket teremt.

A szocialisták tehát mind gazdasági, mind politikai szempontból fontos funkciót tölthetnek be, ha a programnyilatkozat szellemének megfelelően vállalják a közösségi tulajdon új formáinak megteremtéséért, s különösen a dolgozói tulajdon széleskörű elterjesztéséért folytatott küzdelmet. Az MSZP saját arculatát is veszélyezteti, ha a nagy polgári pártokhoz hasonlóan a szűken értelmezett privatizáció gyorsítását tekinti alapvető feladatának, s nem azt, hogy az állami tulajdon lebontásának sajátos szocialista útja valósuljon meg, melyben a magántársaságokkal azonos esélyt kapnak a dolgozók s kollektíváik ahhoz, hogy munkahelyügy; tulajdonosaivá váljanak. E megoldás egyben összekapcsolódhat az állampolgári jogon történő tulajdonszerzéssel is, hiszen a nyugdíjasok, a munkanélküliek és a háztartásbeliek csupán e címen kerülhetnek tulajdonosi pozícióba. A dolgozói és az állampolgári tulajdon létrehozása megakadályozhatja azt, hogy az állami tulajdon lebontása a munkavállalók tulajdontól való megfosztását jelentse.